

ANNALES UNIVERSITATIS APULENSIS

Seria **SOCIOLOGIE**

1/2001

COLEGIUL DE REDACȚIE

Responsabil serie: Conf. univ. dr. MIRCEA AGABRIAN
Responsabil număr: Conf. univ. dr. MIRCEA AGABRIAN
Membrii: Lect. univ. drd. LUCIAN MARINA
Asist. univ. drd. VLAD MILLEA
Redactor: Prep. univ. LILIANA IONAȘ

Coperta: MARIUS HERLEA

Responsabilitatea pentru conținutul și calitatea articolelor revine în întregime autorilor

Copyright © 2001, Universitatea "1 Decembrie 1918"

RO- 2500 ALBA IULIA

Str. N. Iorga, nr. 13

Tel. +40-58-811512; Fax: +40-58-812630

E-mail: auas@uab.ro

 Tiparul executat la Imprimeria Universității "1 Decembrie 1918" Alba Iulia

ISSN 1582 – 5566

1005

SUMAR

Despre oportunitatea adoptării în România a unor măsuri de politică demografică.....	3
Prof. univ. dr. <i>Traian Rotariu</i> , Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca	
Tendențe actuale în disciplinele socioumane. Integralism și multiperspectivism.....	11
Prof. univ. dr. <i>Petru Iluș</i> , Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca	
Analiza calitativă de conținut. Metodologia teoriei fundamentate.....	17
Conf. univ. dr. <i>Mircea Agabrian</i> , Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia	
Teme ale mesajului presei în campania electorală. Analiză calitativă de conținut asistată de calculator.....	25
Conf. univ. dr. <i>Mircea Agabrian</i> , Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia	
Comportamentul cotidian al tinerilor, mod de instrumentalizare al modelului cultural.....	33
Lect. univ. dr. <i>Dumitru Batâr</i> , Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu	
Percepția socială a calității procesului de învățământ.....	41
Lect. univ. dr. <i>Dorel Morândău</i> , Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu coautor: prep. univ. <i>Horațiu Rusu</i> , Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu	
Dinamica armatei - între modelul instituțional și modelul ocupațional.....	49
Lect. univ. drd. <i>Augustin Alexandru Beanu</i> , Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu	
Populația activă încotro?.....	55
Lect. univ. drd. <i>Lucian Marina</i> , Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia	
Menajul în România contemporană – considerații sociologice asupra datelor statistice.....	63
Lect. univ. drd. <i>Lucian Marina</i> , Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia	
O alternativă la paradigma cognitivă contemporană.....	71
Asist. univ. drd. <i>Daniela Sorea</i> , Universitatea „Transilvania” Brașov	
Argument pentru integrarea europeană prin cultură.....	79
Asist. univ. drd. <i>Daniela Sorea</i> , Universitatea „Transilvania” Brașov	
Teme și tendințe în cotidienele locale: prezentarea unei analize de conținut realizate în timpul unei campanii electorale pentru a evidenția câteva aspecte legate de discursul presei.....	83
Asist. univ. drd. <i>Claudiu Coman</i> , Universitatea „Transilvania” Brașov	
Condiția omului de afaceri în societatea românească contemporană.....	89
Asist. univ. drd. <i>Claudiu Coman</i> , Universitatea „Transilvania” Brașov	
Consumul cultural de tip mass – media al tinerilor și implicațiile acestuia din perspectiva problematicei drepturilor omului.....	93
Asist. univ. drd. <i>Vlad Millea</i> , Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia	
Rolul dezvăluirii sinelui (self – disclosure) în relațiile interpersonale.....	101
Asist. univ. <i>Lavinia Anca Zambori</i> , Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu	
Stereotipuri de gen în discursul publicitar.....	107
Prep. univ. drd. <i>Alina Coman</i> , Universitatea „Transilvania” Brașov	
SIDA – boală cu implicații sociale și psihologice.....	113
Prep. univ. <i>Mihaela Camelia Schmidt</i> , Universitatea Petroșani	
Capitalul simbolic – criteriu al ierarhizării sociale.....	117
Prep. univ. <i>Liliana Ionaș</i> , Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia	
De la sociologia literaturii la teoria comunicării.....	125
Prep. univ. <i>Liliana Ionaș</i> , Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia	

POPULAȚIA ACTIVĂ ÎNCOTRO?

Lect. univ. drd. Lucian Marina
Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Résumé: La large définition que je l'utilise dans cette étude en ce qui concerne la population active c'est une systémique: "la population résultée d'intersection de la population tout entier avec le système économique", c'est donc, un système démo-économique.

Les conditionnements du système démo-économique sont:

- démographiques, par les caractéristiques fondamentales: nombre (P), structure après le sex et l'âge, qu'elles aussi sont déterminées des naissances et des décès.
- économique: le nombre des lieux de travail, leur capacité technique, etc.

La liaison entre les deux conditionnements est donnée de la mesure d'occupation ou de participation de la force du travail.

L'analyse proprement-dit de la structure de la population active en Roumanie est divisée en deux périodes: 1950-1990 et 1990-1995.

L'hypothèse manifestée de l'étude est celle que, pendant que dans autres pays "le phénomène secondaire" ou l'industrialisation est nuancée ou même fermée, en Roumanie la population active à eu les mêmes tendances structurales pendant les années 50-90.

Introducere

"Dimensiunea populație este în inima multor probleme care privesc lumea. Fie că sunt etice, morale, culturale, sociale, economice, ecologice, aproape toate interogațiile pe care oamenii și le pun au una sau mai multe fațete demografice".

Analiza populației active ca forță productivă supusă procesului complex și relativ autonom care este munca, nu este în intenția demersului de față. Domenii științifice noi ca psihologia muncii, sociologia muncii, sociologia nivelului de trai, managementul resurselor umane ș.a, au pus la punct teorii, metode și modele riguroase ale constituirii și managementului forței de muncă.

În România anii îndelungi de sistem politic totalitar și de economie planificată au marcat semnificativ procesele demo-economice. Structura populației active reflectă într-o anumită măsură această specificitate. Accentul pus pe industria grea, energofagă și slaba dezvoltare a serviciilor au imprimat orientări și redistribuiri de populație doar pentru a răspunde acestei cerințe.

Ipoteza de plecare a studiului de față este că, în timp ce în alte țări fenomenul de "secundarizare" sau industrializare s-a nuanțat sau s-a oprit, în România populația activă a avut aceleași tendințe structurale de-a lungul anilor 50-90. Analiza propriu-zisă a structurării populației active în România am împărțit-o pe două perioade: 1950-1990 și 1990-1995.

I. POPULAȚIA ACTIVĂ DIN ROMÂNIA ÎN ANII 1950-1990

1.1. Caracteristici generale

Creșterea anuală a populației României a fost de 0.964* între 1956-1989². Pe perioade, situația se prezintă astfel:

ritmul de creștere anuală	perioada
0.922	1956-1966
1.336	1966-1970
0.992	1970-1977
0.635	1977-1985
0.467	1985-1989

* formula de calcul este $100[1-p^{1956/p1966}/n]$; perioada de dublare a populației cu o rată medie de 1 este deci de 50 de ani;

De la 1.336% creștere anuală între anii '66-'76 se ajunge în ultimii ani ai deceniului 9 la un ritm foarte scăzut: 0.467%.

Trebuie precizat aici că ritmul de creștere a fost influențat, în mare parte, prin măsuri administrative pronataliste, în special prin decretul de interdicere a avorturilor din 1966, ale cărui efecte s-au diminuat treptat după 1975.

Pe sexe constatăm o tendință oscilantă începând cu anii 84-86, după care are loc inversarea ritmului de creștere între sexe: după 40 de ani în care decalajul a scăzut continuu, perioada '85-'89 consacră superioritatea ritmului de creștere feminin.

Totodată, e de menționat, că deși populația masculină a beneficiat continuu de un ritm de creștere superior (în scădere continuă între 1956 - 1985), indicele de masculinitate nu a reușit să devină supraunitar (1956 - 0.94; 1985, 1986, 1989 - 0.97).

Populația urbană a crescut de la 7305714 în 1966 la 12311803 în 1989, adică de la 38.9% în total populație, la 53.1 % din total în 1989. Evoluția a fost diferită pe perioade :

- ☐ 1966 - 1977 2.54 % pe an
- ☐ 1977 - 1985 2.62 % pe an
- ☐ 1985 - 1989 2.01 % pe an

Ritmul de creștere a populației urbane a scăzut în perioada '85-'89, comparativ cu perioada precedentă (pentru perioada de după 1989, populația urbană/pe ansamblul anilor 1990-1995 va crește).

Dezvoltarea industriei și a structurilor de tip industrial, a fost însoțită de deplasări masive ale populației de la sate spre centrele urbane județene și extrajudețene. După Gh. Popescu³, între anii 55 - 85, din sporul total al populației urbane doar 20 de procente s-au obținut prin sporul natural, restul de 80 de procente datorându-se migrației! Așa cum numeroase cercetări au confirmat, migrația populației rurale către oraș a fost de mai mică intensitate până în 1965, foarte puternică în perioada 66 - 80, pentru a se reduce din nou după 1980.

Dar ce a însemnat procesul de urbanizare pentru populația activă? Dintre numeroasele consecințe, unele având chiar aspectul unor cauze, desprindem două mai importante, pe care le vom analiza în continuare:

1. creșterea stocului de școlaritate
2. schimbarea structurii pe ramuri ale economiei naționale

Referitor la școlaritatea⁴ în creștere în această perioadă, dacă studiem generația celor între 30-35

de ani, semnificativă pentru populația activă, tabloul este previzibil:

	1956	1966	1977	1992
studii superioare	2.6%	3.3%	7.8%	9.6%
liceu, școala normală (studii medii)	4.6%	15%	34%	57.5%
șc. gimnazială	4.9%	7.3%	7.8%	27.6%
școala primară	83,6%	74.21%

În perioada 1956-1990, procentul școlarității medii și înalte a evoluat exponențial. Faptul a avut consecințe directe asupra ratei de activitate; efectul s-a resimțit însă în structurarea pe ramuri economice. De la o populație puțin instruită, preponderent agrară, se trece prin politicile de investiții și educaționale (politici care se constituie într-o obsesie a industrializării cu orice preț), la schimbarea fizionomiei structurale a populației potențial active și a celei ocupate.

1.2. Diviziunea populației active după sex și vârstă

Grupele care au fost cele mai afectate de schimbări au fost tinerii și femeile, deci categoriile pentru care limita între activitate și non-activitate este fluă și precizată mai mult în statistici decât în realitatea social-economică.

Vârsta de pensionare se stabilizează în anii 1970-1985 la 65 ani pentru bărbați și 62 pentru femei, existând și categorii exceptate de la aceste bariere: minierii, metalurgiștii, ș.a. Sunt de asemenea destul de des întâlnite situațiile în care pensionarea depășește 65 de ani, mai ales pentru cadrele de conducere din întreprinderi, instituții ale statului și pentru nomenclatura partidului comunist. Mai pronunțată a fost contracția la vârstele tinere, unde, datorită prelungirii școlarității, se ajunge ca debutul propriu-zis pe piața muncii și deci intrarea în viața activă să aibă loc după efectuarea stagiului militar, în jurul vârstei de 20 de ani.

Piramida vârstelor populației active se erodează astfel la început și în final, iar noile locuri de muncă, după 1980 apar mai mult pe seama pensionărilor, investițiile concentrându-se pe zone restrânse și de mare anvergură financiară ⁵(Canalul Dunăre Marea Neagră *=30.1 miliarde lei, Canalul Dunăre-București*=21.3 miliarde lei, Canalul Midia-Năvodari*=11.5 miliarde lei, Exploatarea minieră Căliman*=3.02 miliarde lei, Centrala termoelectrică Anina*=11.27 miliarde lei).

A crescut baza pentru activii feminini, mai ales după 1977, dar acest lucru nu a dobândit consistență. Profilele piramidale pe sexe sunt asemănătoare în 1966 și 1992, cu diferența data de numărul mai mic de activi feminini și masculini între 20-29 ani în anul 1966, lucru datorat structurii pe vârste a populației României și nu unui comportament de activitate.⁶

1.3. Populația activă după sectorul de activitate

Transformările populației active în România între 1950-1989 sunt fără îndoială importante și cantitativ, dar și calitativ. Prin ritmul lor ele sunt comparabile cu schimbările înregistrate în domeniul fenomenelor demografice propriu-zise: natalitate, mortalitate, nupțialitate, fecunditate. Dacă s-a vorbit de prima tranziție demografică (tranziția natalității și mortalității)⁷, iar recent de a 2 a tranziție demografică⁸, putem identifica și o "tranziție economică". Ea are tendința de a evolua în paralel în

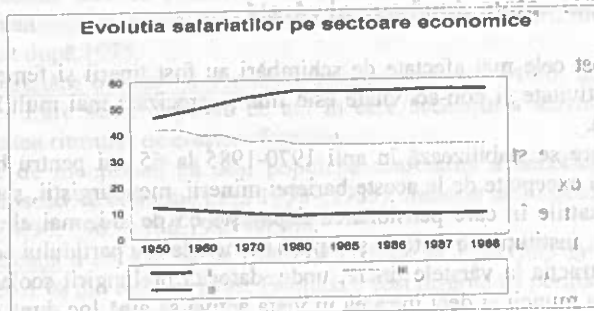
țările dezvoltate; pot fi identificate de asemenea mai multe faze ale ei⁹:

1. descreșterea lentă a activilor din agricultură însoțită de procesul invers în industrie (cei ocupați în agricultura sunt majoritari)
2. creșterea rapidă a industriei, a sectorului terțiar și depopularea agriculturii
3. faza de echilibru temporar și dominanța industriei
4. superdezvoltarea sectorului terțiar

Ce s-a întâmplat în România cu populația ocupată? Conform datelor statistice, între 1950-1990 a avut loc o tranziție nesfârșită către "industrializarea activilor".

România a fost menținută între 1980-1989 în faza a treia a tranziției economice; din fazele anterioare au reanunțat fenomenele: depopularea și feminizarea activilor agricoli și involuția serviciilor. Politicile educaționale, sociale și economice au generat o hiperinflaționare a economiei cu cadre tehnice: în 1988, din totalul forței de muncă cu pregătire superioară, ele dețineau o pondere de 51.8%, iar cele medii tehnice 50.8% din cele cu pregătire medie.

Pentru salariați, modelul rezultat este cel al unei economii staționare, în afara oricăror crize de sistem :

Numărul salariaților a sporit rapid, de la 33.9% în 1960 la 73.3% în 1988. Se observă, în același timp, că evoluția stagnează începând cu 1980, iar sectorul terțiar a scăzut ca pondere. În 1956 vârstele active sunt aproape la același nivel "atinse" de industrializare, în 1966 mai prinsă este grupa celor între 30-39 de ani, iar în 1977 "tinerii" de 20-24 și "adulții" de 30-49 de ani.

Printre agricultorii anului 1956 sunt majoritari cei de 14-19 ani și cei între 30-49 de ani. După 21 de ani structura activilor agricoli e schimbată radical¹⁰: cei între 14-19 ani sunt într-o descreștere radicală, dominantă devenind grupa de 40-49 de ani.

1.4. Populația activă și inactivă după tipul de gospodărie

Componenta și rolul gospodăriilor în România s-au modificat sub influența unor factori economici, demografici și sociali. Evoluția natalității și mortalității, urbanizarea-industrializarea au contribuit decisiv la modificarea modelului de gospodărie în România.

Gospodăria tradițională românească (polinucleară) este înlocuită în cursul perioadei de familiile nucleare și gospodăriile de o persoană.

După numărul de persoane în gospodărie, în urban¹¹ nu s-au produs răsturnări spectaculoase de ranguri:

	RANGURI					
	1966		1977		1992	
	U	R	U	R	U	R
1 persoană/gosp	3	4	4	4	4	2
2 persoane/gosp	2	1	2	1	2	1
3 persoane/gosp	1	2	1	2	1	3
4 persoane/gosp	4	3	3	3	3	4

Gospodăriile de 3 și 2 persoane sunt cele mai des întâlnite în urban între 1966-1977, iar rangurile 3 și 4 suferă o permutare în 1977 (în favoarea gospodăriilor de 4 persoane!) care se menține și în 1992.

În rural rangurile rămân aceleași în 1966 și 1977, dar sunt radical schimbate în 1992, când gospodăriile cele mai numeroase sunt cele de 2 și 3 persoane.

Scăderea procentului de gospodării cu număr mare de membri se asociază cu creșterea numărului de inactivi/tip de gospodărie:

	inactivi/tip de gospodărie %					
	1966		1977		1992	
	U	R	U	R	U	R
1 persoană/gosp	33.9	38.8	43	62.3	61	76
2 persoane/gosp	42.6	26.5	46.9	44.2	58.4	58.1
3 persoane/gosp	48	33	42	35	42	45
4 persoane/gosp	57.47	43	52	45.2	49.7	47

Prin acest ultim tabel se disting mai corect modificările în structura gospodăriilor din România. Analiza datelor de mai sus ne conduce la următoarele concluzii:

1. tendința generală este de creștere a numărului de inactivi/gospodărie, cu ritmuri diferite pentru urban și rural
2. schimbările de structură a activității sunt pronunțate în rural și slab evidențiate în urban, unde datorită industrializării realizate în parte cu rurali este probabil să se fi produs o transmutare, cu adaptări pe parcurs, a modelului de activitate rural.
3. gospodăriile de 1 persoană, ținând cont și de structura socială a României sunt în mare parte alcătuite din persoane adulte, iar acestea sunt majoritar persoane inactice, fapt evidențiat în rural încă din 1977.

2. POPULAȚIA ACTIVĂ DIN ROMÂNIA ÎN ANII 1990-1995

2.1. Caracteristici generale

Începând cu 1 iulie 1991 din statistici reiese clar că populația României a intrat într-un proces de scădere numerică¹².

anii*	% față de 1989
1990	100.2%
1991	100.1%
1992	98.52%
1993	98.43%
1994	98.18%
1995	97.96%

Nu putem să nu remarcăm că acest proces de descreștere este datorat în parte soldului negativ migratoriu, dar în același timp este un eveniment fără precedent în istoria modernă a României fiind în egală măsură și o reflexie a unui fenomen global de încetinire și chiar descreștere a populației.

Analiza pe sexe confirmă tendința constată pentru perioada anterioară: rata de masculinitate scade ușor începând cu anii '85-'86. Remarcăm astfel că descreșterea populației României între 1990-1995, s-a realizat în proporție de 63.4%¹³ pe seama populației masculine, tendința fiind de mărire a procentului. Indicele de masculinitate se menține totuși peste nivelul din 1956 (1995 - 0.96, 1956 - 0.94), dar este probabil că el va continua să scadă și în viitor în lipsa unor politici corespunzătoare.

În continuare mă voi referi pe scurt la raportul urban-rural actual față de 1989 și la dinamica generală a populației ocupate.

Populația din mediul urban a efectuat un salt considerabil în anul 1990 față de 1989, fenomen care are ca principală cauză "deschiderea politică" a orașelor în primele luni ale lui 1990 versus sistemul de orașe închise existent în anii '80.

De la 12311803 la 1 iulie 1989, orașele ajung la un efectiv de 12608844 la 1 iulie 1990 (cu peste 300000 mai mult). Efectul este comparabil cu cel al construirii și populării unui oraș de mărimea Clujului, într-un singur an.

Evoluția populației urbane între 1990-1995 este oscilantă: scade între 91-92 și urcă încet între 1993-1994.

În rural, anul de creștere paradoxală este 1991. Legea 18/91 și perspectiva aplicării ei au avut deci consecințe temporare în anul 1991 populația rurală era în creștere. Urmează apoi ca din 1993 procesul de scădere să-și reia cursul. Vedem astfel cum, în 1995, raportul procentual urban-rural atinge cota maximă : 54.9% la 45.1%.

Pentru a ne face o imagine cantitativă asupra stocului educațional al viitorilor activi din România¹⁴, am ales, ca sugestiv, anul școlar 1994/1995:

- numărul de absolvenți este mai redus la liceu (22,7%) și învățământ profesional (27.1%)-anul de referință este 1989/1990
- numărul de absolvenți este mai mare la școlile postliceale (52%) și instituțiile de învățământ superior (72%)-anul de referință este 1988/1989.
- 1991/1992 au fost ani de vârf pentru cei de la învățământul profesional și școlile postliceale, iar pentru învățământul superior maximul perioadei este anul 1994/1995

Graficul populației celor care au absolvit una din cele patru forme de învățământ ne arată că, pe întreaga perioadă, liceenii și cei de la școlile postliceale, ca absolvenți, au scăzut între 1989 și 1995, iar cei de învățământ superior și de la școlile postliceale și-au mărit contingentele.

Până în 1989 învățământul de 12 clase a ajuns să fie declarat obligatoriu. Din 1990 putem constata, în condițiile unei societăți posttotalitare, o surprinzătoare scădere a gradului de cuprindere în învățământ a populației de vârstă școlară. Dacă în 1990/1991 gradul de cuprindere (GCI) era de 90.7% pentru cei de 15-18 ani, în 1995 ajunge la 59,7%. O ipoteză explicativă ar fi aceea a revenirii unei părți

a populației școlare la o concepție de subestimare a "diplomelor școlare" și de orientare directă spre viața activă. Subestimarea învățământului liceal și/sau profesional este mai clară la băieți decât la fete:

vârstă a școlară	1990/1991	1993/1994	1995/1996
15-18 ani băieți	91.6%	61.8%	58.4%
15-18 ani fete	89.7%	65.6%	61.0%

Refuzul de a urma liceul poate fi și o urmare a constrângerilor economice, pentru multe familii școala devine un lux, o inutilitate, în condițiile în care șomajul perceput și cel real este foarte mare în rândul tinerilor (44 % dintre șomerii care beneficiază de drepturi bănești sunt dintre cei sub 25 ani- sursa: Ministerul Muncii și Protecției Sociale; 31 decembrie 1995)

2.2 Populația ocupată pe principalele ramuri de activitate

Ca punct de plecare am ales o concluzie a subcapitolului 1.3: *Ce s-a întâmplat în România cu populația ocupată ? Conform datelor statistice, între 1950-1990 a avut loc o tranziție nesfârșită către "industrializarea" activilor.*

Ipoteza de la care am plecat, urmare a sintetizării experiențelor cotidiene, a fost că industrializarea activilor s-a oprit, dar fără ca procesul tranziției economice să se lanseze în ultima fază, aceea a superdezvoltării serviciilor.

Am utilizat mai multe repere pentru definirea situației: populația ocupată pe principalele ramuri economice, structura profesională a șomerilor, structura populației ocupate după statutul profesional pe ramuri ale economiei naționale, numărul mediu al salariaților pe ramuri ale economiei naționale.

1. *Populația ocupată pe principalele ramuri economice.* Cea mai spectaculoasă schimbare de structură are loc între 1991-1992: de la 28.9% din totalul populației ocupate (1 iulie 1991) agricultura sare la 32.2% (1 iulie 1992), concomitent industria scăzând de la 35.3% (1991) la 31.6%¹⁵.

Populația ocupată în comerț crește inegal de-a lungul anilor '91-'95: 5.0% în 1990, 7.2% în 1992, 5.3% în 1993¹⁶, dar 9.1% în 1995; transporturile scad în privința populației ocupate : 6.2% în 1990, 5.3% în 1992, urmând apoi o stagnare relativă între 1992-1995.

Efectul conjunctural al schimbării structurale a populației ocupate constă în *depopularea industriei și...nu terțializarea economiei, ci agrarizarea ei!*

2. *Numărul mediu al salariaților pe ramuri ale economiei.* Con tracția numărului salariaților este evidentă atât în sectorul agricol cât și în cel industrial : 64% salariați agricultură (1995 față de 1990) și 67% salariați industrie (1995 față de 1990).

3. *Structura profesională a șomerilor*¹⁷. Muncitorii reprezintă 78% dintre cei care beneficiază de ajutor de șomaj și 83% dintre cei care beneficiază doar de alocație de sprijin (31 decembrie 1995). Cum cei care beneficiază de alocație de sprijin sunt cei care au avut înainte ajutor de șomaj, se poate afirma că ponderea muncitorilor printre șomeri a scăzut în anii 1993-1995.

4. *Structura populației ocupate după statutul profesional.* Sectoarele care au mai puțin de 75% salariați sunt agricultura și comerțul, deci ramurile care necesită cea mai mică investiție economică. Inițiativa privată (patroni și lucratori pe cont propriu) are următoarele ranguri :

1-agricultura, 2-comerțul, 3-hoteluri și restaurante, 4-transporturi, 5-construcții, 6-tranzacții imobiliare. Asistăm astfel la o *terțializare masivă a sferei private în economie.* (ponderea agriculturii poate fi considerată ca o remanență a dezvoltării).

Concluzii:

1. Datele statistice nu îndreptăţesc ipoteza optimistă a unei terţializări a economiei. Comportamentele de activitate din sfera privată a economiei ne permit însă să afirmăm că în România, deşi marginal, este prezentă această tendinţă.
2. Între 1990-1995 a avut loc o *ruralizare* paradoxală a activilor, sub impactul legii fondului financiar şi a dificultăţilor din industrie, dar care este probabil temporară şi reprezintă mai mult o „ciudăţenie trecătoare” a tranziţiei populaţiei active.

Note bibliografice

- ¹ Jean-Luc Mathieu, *Les grandes problemes de population*, PUF, Paris, 1994
- ² *Anuarul statistic al României pe 1996*, datele fiind la 21 februarie 1956 şi respectiv la 1 iulie 1989
- ³ Gh. Popescu., *Dezvoltarea economică în profil teritorial a României 1900-1985*, Iaşi, 1994
- ⁴ *Date statistice*, Comisia Centrală de Statistică, 1994
- ⁵ este valoarea de deviz a lucrărilor; Surse: C. Ionete, op. cit. şi G. Frelastre, op. cit.
- ⁶ ratele de activitate pe sexe indică diferenţe notabile în comportamentul de activitate pe sexe în 1966 şi 1992
- ⁷ Roland Pressat, *Analiza demografică*, Bucureşti, 1974; definită la noi printre alţii şi de V. Gheţu
- ⁸ Dirk J. van de Kaa, *Europe's Second Demographic Transition*, în *Population Bulletin*, vol. 42, nr. 1, 1987
- ⁹ Daniel Noin, op. cit.
- ¹⁰ parţial şi datorită schimbării metodologiei de înregistrare a activilor
- ¹¹ Recensămintele populaţiei României din 1966, 1977 şi 1992
- ¹² *Anuarul statistic al României 1996*
- ¹³ populaţia la 1 iulie
- ¹⁴ *Anuarul statistic al României, 1996*
- ¹⁵ prin industrie în cazul de faţă se înţelege doar industria extractivă, cea prelucrătoare şi ramurile energetice, fără construcţii
- ¹⁶ se pot exprima şi unele rezerve cu privire la exactitatea datelor care nu provin din anchete exhaustive (recensământ), ci sunt culese prin anchete selectivă şi preluate ca atare în anuarele statistice
- ¹⁷ informaţiile de care am dispus se refereau doar la muncitori.

sex	diferenţa de populaţie 1989-1995
M	298495
F	172118

MENAJUL ÎN ROMÂNIA CONTEMPORANĂ. CONSIDERAȚII SOCIOLOGICE ASUPRA DATELOR STATISTICE

Lect. univ. drd. Lucian Marina
Universitatea "1 Decembrie 1918" Alba Iulia

Résumé: *En Roumanie "faire" et "défaire" un ménage n'est plus pas un chose compliqué. Pas suffisant nous "alignons" au monde occidental aussi en qui ce concerne l'augmentation de nombre des unions libres et en ce qui concerne l'explosion des divorces. L'analyse des ménages pose aussi beaucoup de problèmes méthodologiques auxquels nous les proposons quelques solutions.*

Considerații introductive

Observația și înregistrarea statistică a menajelor și a familiilor impune unele precizări prealabile. Pentru a înțelege și explica realitatea acestor grupuri s-a recurs la un anumit număr de convenții și simplificări. În acest context prezentarea comparativă a semnificațiilor pe care le are conceptul de menaj în 4 țări din Occident este relevantă pentru paleta definițiilor utilizate. Enunțurile respective limpezesc oarecum ambiguitățile și pot indica o direcție unitară de culegere a datelor ținând cont că noțiunea echivalentă pentru menaj în România, gospodăria, este prezentă în statisticile din țara noastră sporadic și fără o consecvență a modului de înregistrare.

Baza de referință a comparațiilor va fi formată de recomandările emise de ONU (1988) prin Comisia economică pentru Europa cu privire la recensămintele de campanie din 1990-1991, recomandări înscrise într-un efort de unificare a sistemului statistic european¹.

Conform ONU menajul privat este :

a) un menaj de izolat altfel zis o persoană care trăiește singură într-o unitate de habitat distinctă sau care ocupă în calitate de sublocatar una sau mai multe piese ale unității de locuit, dar care nu formează cu alți membri ai unității un menaj multiplu răspunzând la definiția b);

b) un menaj multiplu altfel zis o grupă de două persoane sau mai multe care se asociază pentru a ocupa o unitate de habitat în totalitate sau în parte, în același timp cu punerea în comun a nevoilor lor alimentare și eventual a altor nevoi esențiale ale existenței. Membrii acestor grupe pot într-o măsură variabilă să procedeze la o administrare în comun a venitului lor. Menajul poate să fie compus, fie din persoane aparentate, fie din persoane nonaparentate, fie din cele care aparțin ambelor categorii. Condiția necesară, pentru a putea vorbi de un singur menaj, este comunitatea mijloacelor de alimentație și locuit pentru locatari, deci excluderea sublocatarilor (aceștia din urmă fiind persoane care și-au adjudecat o parte din unitatea de locuit pentru folosința lor exclusivă).

ONU acceptă de asemenea ca menajul să fie definit simplu după un singur criteriu : locuința sau rezidența. Această definiție este utilizată în Franța și în țările scandinave : ansamblul de persoane care ocupă aceeași unitate de habitat.

Spania optează pentru definiția menaj = buget. Portugalia ia în calcul doar menajele în care

persoanele sânt legate printr-o legătură de parentalitate. Italia este într-o situație asemănătoare Portugaliei, abolind condiția unicității bugetului și pretinzând doar parentalitatea, persoanele care co-rezidă în aceeași locuință neformând în mod necesar un singur menaj.

Dacă ne prevalăm de definiția statistică și acceptăm criteriul de co-rezidență ca și cel de parentalitate pentru a vorbi de o singură unitate de menaj, familia apare drept o subdiviziune a menajului.

În recomandările sale ONU propune definirea familiei în sens restrâns, de nucleu familial, înțelegându-se prin aceasta persoanele unui menaj privat sau instituțional a căror legături sânt acelea de soț și soție de drept sau de fapt, sau de părinte și copil (fără căsătorie).

Problemele date de neuniformitatea accepțiunilor cu referire la familie și gospodărie pot fi de natura unor supraestimări numerice (de ex. pentru menajele de o persoană) sau subestimări (a menajelor multiple fără nucleu familial), dar ele nu aduc deformări majore în comparațiile și prognozele demografice dintr-un motiv foarte simplu: menajul-familie uninucleară este predominant. Numărul în creștere de divorțuri introduce și el în discuție un tip special de menaj-familie și care are multiple elemente ce-l diferențiază de familia clasică : gospodăria recompusă.

În România la recensămintele din 1966 și 1977 s-a adoptat pentru descrierea menajelor termenul de gospodărie cu unul sau mai multe nuclee familiale, nefiind utilizat decât criteriul rezidență pentru realizarea grupărilor.

Alain Ayerbe (1991), pornind de la constatarea că : "una din principalele critici formulate cu privire la modul de observare a structurilor familiale, pe baza recensămintelor, este viziunea statică referitoare la menaje ", susține următoarea clasificare a menajelor :

menaje de 1 persoană:

- celibatar
- divorțat sau separat
- văduv

menaje fără structuri familiale:

- membri din aceeași familie
- membri diferiți

menaje simple:

- cupluri cu copii
- cupluri fără copii
- familii monoparentale

menaje complexe:

- familii largite
- menaje multiple

Desigur aceste categorii sunt puțin operaționale, dar ar fi util, de exemplu ca unele din unitățile de înregistrare din recensăminte să fie purtătoare a unei mai mari complexități și de ce nu sensibilități, prin diferențierea evenimentelor demografice. Astfel Chantal Blayo², preluând teoria *input/output* face constatarea că fenomenele demografice se manifestă prin evenimente *intrate* și *ieșite* dintr-o populație.

Vorbim de nașteri și decese, dar sunt evenimente ale intrării și ieșirii dintr-o populație pentru care nu există nici un termen. Un același eveniment demografic poate să însemne ieșirea unui individ dintr-o populație și intrarea într-o alta.

Pentru a ilustra schimbările care pot interveni, să luăm exemplul unui menaj-cuplu cu trei copii și să presupunem că unul din cei trei copii se căsătorește fără a părăsi căminul parental. Copilul își schimbă starea familială trecând dintr-o populație de celibatari într-una de căsătoriți. El își înlocuiește familia biologică pentru a intra într-o familie cuplu fără copii sau în fază preparentală și schimbă în același timp menajul fără a pleca din căminul parental, deci a transformat menajul părinților săi dintr-un nucleu familial într-un menaj de două nuclee familiale. Dacă acest copil își părăsește părinții după un an de la căsătoria sa, frații și surorile sale rămânând pe loc, el nu-și va schimba grupa matrimonială, nici tipul de familie, dar va schimba tipul de menaj. Familia sa de origine a trecut de la un menaj de două nuclee la unul de un singur nucleu. Plecarea cuplului a devenit astfel eveniment creator de menaj. Pentru a clarifica bogăția de evenimente care pot realiza un fenomen demografic, cum este frecvența unor tipuri de menaje într-o populație, autorul prezintă următorul tablou al evenimentelor posibile (în fapt veritabile *traiecte biografice*) :

Tipul menajului de origine	tipul noului menaj				
	O persoană trăind singură (H.F.)	Alt menaj fără familie (M.S.F.)	Un nucleu familial (F)	Un nucleu familial + 1 izolat (F+H.F.)	2 nuclee familiale (2F)
O persoană trăind singură (H.F.)	Ev*	Em (H.F.) sau Em (M.S.F.)	C și Ev sau C și Em (H.F.) ¹	Em(F)	C și Em (F)
Alt menaj fără familie (M.S.F.)	D și Ev	Ev* sau D și Em (H.F.) sau M.S.F.)	D și C și Ev sau D și C și Em (H.F.) ¹	D și Em (F)	D și C și Em (F)
Un nucleu familial (F)	R și Ev	R și Em (H.F.) sau M.S.F.)	Ev* sau R și C și Ev sau Em (H.F.) ¹	R și C și Em (H.F.) sau R și Em (F) sau Df și Em (H.F.)	R și C și Em (F) sau Df și Em (F)
Un nucleu familial + 1 izolat (F+H.F.)	R și Ev sau D și Ev	R și Em (H.F.) sau M.S.F.) sau D și Em (H.F.) sau M.S.F.)	R și C și Ev sau Em (H.F.) ¹ sau D și C și Ev sau Em (H.F.) ¹ sau Df și Ev	R și C și Em (H.F.) sau D și C și Em (H.F.) sau Df și Em (H.F.)	R și C și Em (F) sau D și C și Em (F.) sau Df și Em (F.)
2 nuclee familiale (2F)	R și Ev	R și Em (H.F.) sau M.S.F.)	R și C și Ev sau Em (H.F.) ¹ sau Df și Ev	R și C și Em (H.F.) sau R și Em (F) sau Df și Em (H.F.)	Ev* sau R și C și Em (F) sau Df și Em (F)

¹H.F. co-fondator de familie.

Abrevieri :

- Ev*: Reproducerea identică a unui menaj.
 Ev: Intrarea într-o locuință goală
 Em (H.F.)⁽⁷⁾: Intrarea într-un menaj al unei persoane trăind singură
 Em (F.)⁽⁷⁾: Intrarea într-un menaj familial
 Em (2F.)⁽⁷⁾: Intrarea într-un menaj cuprinzând două familii
 D: Plecarea unui izolat
 Df: Plecarea familiei sau a unei familii
 Em: Intrarea într-o locuință deja ocupată de un menaj
 Em (M.S.F.)⁽⁷⁾: Intrarea într-un alt menaj fără familie
 Em (F. +H.F.): Intrarea într-un menaj cuprinzând o familie și un izolat.
 C: Crearea unei familii (uniune de două persoane fără copil sau nașterea unui copil la o persoană fără căsătorie)
 R: O persoană din familie, sau o familie, rupe legăturile cu familia sa (plecarea unui copil sau ruperea unei uniuni)
 (7): Tipul menajului înainte de a intra persoana care-l va modifica prin intrare

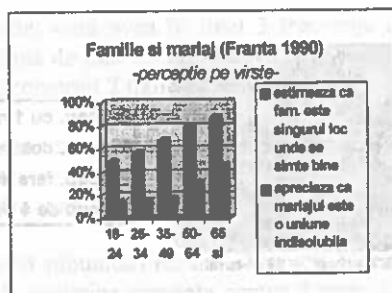
Analiza menajelor ar presupune astfel un complex de date pe care, din păcate sau din fericire (complexitatea accentuată a recensămintelor poate fi totuși contraproductivă), nu le avem. Putem face însă unele constatări pe baza înregistrărilor de care dispunem în cazul țării noastre.

Nuclee familiale

Recensămintele din 1966 și 1977 ne oferă o privire sintetică destul de vagă asupra structurilor de menaj din România. Analiza conjuncturală permite totuși o oarecare deslușire a evoluției acestora.

Paradigma cea mai importantă în demografia contemporană, de care țin seama și celelalte științe care se ocupă de populație, este tranziția demografică³. Nu intru aici în detalii referitoare la excepționalitatea acestui fenomen. Ceea ce vreau să relev este că pe lângă fertilitate și mortalitate, în studiul tranziției demografice mai intră și alte aspecte, existând studii care vorbesc chiar de o *tranziție a familiei* (J. Durand). Aici însă e nevoie de o deosebită delicatețe fiindcă unele sinteze atenționează asupra forței de inerție a vechilor structuri de menaj⁴. Cu toate acestea sânt de menționat unele constatări referitoare la starea Franței⁵: menajele simple reprezintă aproximativ jumătate din ansamblul menajelor, una din 5 persoane este o persoană singură și mai puțin de 1 din 10 este un menaj fără structură familială, numărul menajelor complexe fiind neglijabil (1982). În "L'Etat de la France-1992"⁶ analizându-se o anchetă CREDOC 1990 se relevă că mariajul corespunde "unei angajări profunde" pentru 52% din populație, chiar dacă majoritatea covârșitoare afirmă că este imperios necesar ca în caz de dezacord grav între soți să intervină divorțul.

Această atitudine generală ascunde opoziții, în principal între tână generație și cei mai vârstnici, între parizieni și non-parizieni, între cei cu studii superioare și ceilalți :

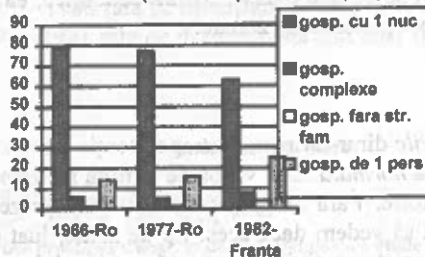
Studiile de după 1978 pe aceste teme au arătat că opiniile celor mai tineri evoluează masiv cu vârsta în favoarea mariajului și a familiei, chiar dacă sfârșitul de secol marchează o pierdere de viteză pentru valorile tradiționale.

Evoluția remarcabilă a menajelor este sesizată printr-o analiză longitudinală de Alain Ayerbe⁷: 30% din indivizii aparținând menajelor complexe în debutul perioadei luate în calcul nu mai sânt prezenți în menajele complexe, ieșirile cele mai frecvente fiind la 20-29 de ani (migrația) și la mai mult de 54 de ani (efectul de mortalitate).

Să revenim însă la România. Datele se prezintă astfel (în procente)⁸:

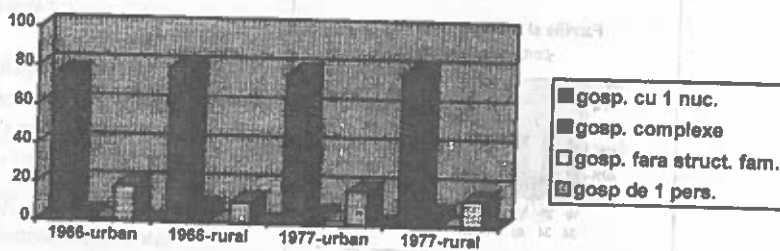
Pentru România trendul este același ca și cel din Franța prezentat de Ayerbe⁹ (pentru anii 1962, 1968, 1975, 1982), cu diferența notabilă referitoare la raportul *gospodării de 1 pers./gospodării cu 1 nucleu*, ultimele fiind în Franța mult mai numeroase, posibil și datorită unor deosebiri de înregistrare. Aici intervin însă alți factori care par a ține de decalajul de stadiu demografic (deci și economico-social) dintre cele două țări¹⁰.

Structura menajelor din Romania('66 si '77) si Franta('82)

Urbanul și ruralul în România par să nu aibă o specificitate marcantă a unui tip anume de gospodărie. Gospodăriile de 1 persoană sânt însă mai numeroase în urban față de rural.

Tip de gospodărie	Urban (%)	Rural (%)
gosp. cu 1 nuc	~65	~75
gosp. complexe	~25	~15
gosp. fara str. fam	~5	~5
gosp. de 1 pers	~5	~5

Referitor la numărul de persoane/gospodărie, în rural, se manifestă tendința, la familiile mononucleare, de a fi mai numeroase decât cele din urban.

La recensământul din 1992 datele disponibile cu privire la numărul de persoane/gospodărie pe județele țării m-au condus la constituirea a trei categorii de județe:

- județe care atât la urban, cât și la rural se situează sub media pe țară
- județe care atât la urban, cât și la rural se situează peste medie
- județe care au indicii la rural sub medie și la urban peste medie

În prima grupă intră județele cele mai dezvoltate din punct de vedere economic : Arad [2,81|3,04], Hunedoara [3,01|3,06], Bihor [2,92|3,08], Cluj [2,93|2,90], Timiș [2,79|3,11] și bineînțeles municipiul București.

Din ultima grupă fac parte județele: Argeș, Botoșani, Buzău, Covasna, Harghita, Mehedinți, Sălaj, Vâlcea, Vrancea. Restul județelor se regăsesc în cea de-a doua grupă.

Deși așa cum arată D. Sandu¹¹, dimensiunea medie a gospodăriei manifestă o mare inerție și este dificil de influențat pe termen scurt prin măsuri social-economice, ea are o certă valoare statistică deoarece poate furniza indicii despre patternurile zonale.

Menajele recompuse

Urmărind intrările și ieșirile dintr-un menaj atrage atenția un tip special de familie care este tratată adesea ca o familie nucleară normală. Este vorba de familia recompusă, deci în care cel puțin un membru a mai contractat o căsătorie. Fără să pierdem din vedere prezența sau nu a unor copii din precedentă căsătorie, vom încerca să vedem dacă acest tip de menaj luat global nu manifestă anumite particularități. Luând în considerare starea civilă anterioară a celor doi soți rezultă 9 categorii posibile (vezi pagina următoare) :

		SOȚIE		
		necăsătorit	divorțat	văduv
SOT	necăsătorită	A1	A2	A3
	divorțată	A4	A5	A6
	văduvă	A7	A8	A9

Având în vedere cele spuse, A1 este eliminat de la început, iar cum clasa văduv este redusă ca

pondere comparativ cu celelalte, vom avea în final 3 frecvențe care ne interesează : A2, A4 și A5. Dintre ultimile trei, A5 reprezintă de fapt cu adevărat menajele recompuse. Pentru a surprinde mișcările între ultimile trei categorii am construit 2 indici :

$iF = A2/A5$ (atractivitatea unui divorțat pentru o femeie divorțată în raport cu un necăsătorit)

$iB = A4/A5$ (atractivitatea unei femei divorțate în raport cu una necăsătorită)

Dacă cei doi indici devin subunitari rezultă că atractivitatea unui divorțat se maximizează. Ceea ce se observă, analizând datele statistice prezente pentru România în anii 1957-1991, este (cu excepția perioadei anormale din anii 1966-1974) o scădere constantă și aproape consonantă a celor doi indici. Putem astfel concluziona că similaritatea de situație, traversarea aceluiași eveniment (divorțul) capătă pondere în refacerea menajelor celor care nu mai sânt la prima căsătorie. Este posibil ca aici să intervină și alte fenomene cum ar fi : creșterea acceptabilității sociale a divorțurilor sau scăderea numărului de copii rezultați dintr-o căsătorie.

Disoluția menajelor

Așa cum am mai afirmat, disoluția unui menaj este departe de a fi echivalentă cu desfacerea unei căsătorii. Totuși pentru că predominat rămân familiile mononucleare putem vedea în divorțialitate factorul principal de disoluție a unui menaj.

Examinarea tabelor de divorțialitate¹² (1961-1991) după numărul copiilor minori rămași prin desfacerea căsătoriei și după durata căsătoriei nu furnizează surprize deosebite. Ca tendințe pronunțate se remarcă :

- pentru perioada 1961-1966 probabilitatea de divorț scade după primul an de la căsătorie
- între 1980-1991 probabilitatea de divorț scade progresiv după al doilea an de căsătorie
- pentru perioada 1961-1980 rata de divorțialitate este mai ridicată în rândul celor fără copii
- pentru perioada 1981-1991 rata de divorțialitate este mai ridicată în rândul persoanelor care au copii.

Note bibliografice

- ¹ Francois Begeot, Menages et familles dans les pays mediteranéens..., în "Menages, familles parentales et solidarités dans les populations mediteranéens", AIDELF, 1996, Paris, PUF;
- ² Chantal Blayo, De l'application des principes d'analyse démographique a l'étude de l'évolution des ménages, în op. cit.
- ³ Vladimir Trebici, Populația Terrei, pg. 296, 1991, București, ed. Științifică
- ⁴ L'Etat de France, 1992, pg.28-31, Paris, ed. La Decouverte
- ⁵ Alain Ayerbe, L'analyse longitudinale de la structure des ménages, în op. cit.
- ⁶ Anchetă Conditions de vie et aspirations de Français, pg. 30, în L'Etat de la France
- ⁷ Alain Ayerbe, op. cit.
- ⁸ Date demografice, anii 1957-1991
- ⁹ Alain Ayerbe, op. cit.
- ¹⁰ Dirk J. van de Kaa, Europe's Second Demographic Transition, în Population Bulletin, vol. 42, nr.1, martie 1987
- ¹¹ D. Sandu, Statistică în științele sociale, pg. 56-63, 1992, București,
- ¹² Date demografice, 1957-1991